

Zevrubné popsání nově postaveného Svatého hrobu ve městě Liberec v kraji Boleslavském spolu s příložením uměleckého, v mědi rytého vyobrazení a s připomenutím původce a zakladatele téhož.

S povolením představených.

Praha

Vytištěno u Josefa Emmanuela Diesbacha¹ na Starém Městě na Malém náměstí v Beringerově domě č. 225² v roce 1772

s. 3:

My lidé, obzvláště všichni pravověrní katoličtí křesťané, máme důvod být pamětlivi spravedlivé příčiny bolestného utrpení a přeslavného zmrtvýchvstání našeho Spasitele Ježíše Krista, k čemuž nás upomíná a napomíná především apoštol Pavel ve svém druhém listu Timoteovi v 1. kapitole, v 10. verši,³ pročež byly znovu zřízeny hroby právě tu a tam skrze tolik staletí v celém římskokatolickém křesťanstvu ve všech čtyřech světadílech.

s. 4-5:

Aby tím mohl být laskavý čtenář dokonale vzděláván, má být stejně napřed upomínán, že tento k památce smrti a zmrtvýchvstání Ježíše Krista vlastně postavený a zasvěcený liberecký Svatý hrob není uspořádán ani podle vzoru Josefa z Arimatie⁴ a jeho zahrady položené na hoře Golgota, ani podle císařovny Heleny⁵ nebo spíše mnohem více podle císaře Konstantina Velikého⁶, a podle něho postaveného Svatého hrobu, neboť ten první byl od časů Římanů do časů Tita Vespasiana⁷ a Hadriana⁸, ten druhý byl pak zničen Saracény a Tatarý.⁹ Nýbrž je to znovu vytvořené dílo podle představ křesťanských řeholníků, stejně tak tenkrát, jako v dnešní době. V takovém stavu nacházející se dílo je hodno obdivu, jak se dá vyčíst ze všech cestopisů a popisů zaslíbené země. Vlastně je tato stavba Svatého hrobu vytvořena podle vzoru vysoce učeného pana Georga Emericha¹⁰ a zasloužilého purkmistra kurfiřtského města

¹ Josef Emanuel Diesbach byl s manželkou Evou členem tiskařského bratrstva v Praze 1765, zde činný mezi 1766–1788; † 1794. Viz Karel CHYBA, *Slovník knihtiskařů v Československu od nejstarších dob do roku 1860*, Praha 1966. Též přístupný z WWW: [<http://www.clavmon.cz/chyba/vyhlednov.asp>]

² J. E. Diesbach pracoval v l. 1773–1790 v Praze na Starém Městě v domě čp. 459 (tehdy čp. 225), zvaném „Beringerův dům“ na Malém rynečku (též: „U Modrého jelena“, „Richtrův dům“, nyní na Malém náměstí 11, Michalská ul. 25. Srov. Pavel VLČEK a kol., *Umělecké památky Prahy – Staré Město, Josefov*, Praha 1996, s. 318–319

³ 2. Epištola sv. Pavla k Timoteovi 1,8–1,10: „Nestyď se tedy vydávat svědectví o našem Pánu; ani za mne, jeho vězně, se nestyď, nýbrž snášej spolu se mnou všechno zlé pro evangelium. K tomu ti dá sílu Bůh, který nás spasil a povolal svatým povoláním ne pro naše skutky, nýbrž ze svého rozhodnutí a z milosti, kterou nám daroval v Kristu Ježíši před věčnými časy a nyní zjevil příchodem našeho Spasitele Ježíše Krista. On zlomil moc smrti a zjevil nepomíjející život v evangeliu.“

⁴ Josef z Arimatie byl tajným Ježíšovým učedníkem a současně členem židovské velerady.

⁵ Císařovna Helena († 328), matka císaře Konstantina Velikého, horlivá křesťanka a stavitelka mnoha křesťanských chrámů. Podle Božího zjevení dala kopat na hoře Kalvarii. Zde byl nalezen svatý kříž, na němž zemřel Kristus.

⁶ Konstantin I. Veliký, též Flavius Valerius Constantinus (asi 280–337), římský císař od r. 306; syn Konstancia I. Ediktem milánským r. 313 uznal křesťanství za povolené náboženství. Dal po roce 335 stavět chrám Svatého hrobu v Jeruzalémě. Založil Konstantinopolis. Za své zásluhy o křesťanství byl později svatořečen.

⁷ Titus Flavius Vespasianus, římský císař (39–81), od r. 79 římský císař. Syn císaře Vespasiana, za něhož dokončil židovskou válku: roku 70 obléhal Jeruzalém a celý chrám lehl popelem.

⁸ Publius Aelius Hadrianus (76–138), císař římský v letech 117–138.

⁹ Svatý hrob byl spolu s kostelem sv. Hrobu zlikvidován v roce 1098. Více ve studii o Božím hrobu v Liberci.

¹⁰ Georg Emerich, zhořelecký měšťan, putoval do Svaté země pouze jednou, v roce 1465. Podle G. Dalmana

Zhořelce v Horní Lužici v roce 1489. Tento zasloužilý muž – bezpochyby z pobídky vnitřního zápalu – se jako tehdejší katolický křesťan, dvakrát v doprovodu jednoho malíře a stavitele,

s. 6-7:

vydal do zaslíbené země (zvané Palestina), totiž poprvé 1465 a podruhé 1476. A kromě návštěvy a uctění svatých míst, zvláště svým stavitelem dřívější svatý hrob nechal pečlivě vyměřit a zakreslit. Právě podle zhořeleckého nákresu pan Andreas Josef Wondrak¹¹, městský kupec a obchodník, také soukenický mistr v Liberci, přislíbil, několik let hnán vnitřní horlivostí, ve svém rodišti zbudovat Svatý hrob, na hřbitově nacházejícím se u budovy děkanského kostela. Aby mohl být Svatý hrob zřízen, podali dne 14. října roku 1771 k veledůstojnému arcibiskupství pražskému a konzistoři poníženou prosbu, a 13. ledna 1772 obdrželi nejmilostivější svolení od těch samých a po podání nákresu bylo přiděleno ke stavbě svatého hrobu příhodné místo na hřbitově nacházejícím se u místního děkanského kostela, že mohou postavit stejný.¹² Povolení ne menší než ze strany Jeho Excellence, pána pana Johanna Christofa hraběte z Clamu¹³, zemskými deskami stanoveného otcovského clam-gallasovského poručníka, a od pana Antona Ignatze Kopsche¹⁴, arcibiskupského vikáře¹⁵, a děkana města Liberec u zmíněného kostela.

s. 8-9:

Hrob na rohu hřbitova, který nechal na vlastní náklady postavit zmíněný pan Andreas Josef Wondrak, byl velmi zdobný a panem Wondrakem¹⁶ dlouhodobě nadačně zajištěn. Obvod této stavby je 10 sáhů¹⁷, dlouhá je 10,5 lokte, široká 6 5/8 lokte a vysoká 6 5/8 lokte. Nahoře uprostřed střechy je postavena věžička, tvořená šesti sloupy vysokými 5 loktů, sklenutými okrouhlou kopulí s křížem. Dveře, jimiž hledíme k západu, jsou naproti náměstí tzv. Nového města. Po obou stranách leží dva velké kameny, jejichž délka je 7,5 lokte a ještě jeden větší kámen, který leží kolmo k těmto kamenům. Kameny jsou postaveny na památku Josefa z Arimatie, který předstoupil před Piláta a prosil o Ježíšovo tělo, které poté pohřbil do skalního hrobu.¹⁸ U vchodu do tohoto hrobu tenkrát seděli dva strážci. Před dveřmi, mezi příčně ležícím kamenem, se nacházejí tři kamenné desky, které ukazují správnou vzájemnou vzdálenost tří křížů, na nichž byl ukřižován náš Spasitel spolu s dvěma lotry. Vedle

(1922) a dalších autorů s sebou žádného stavebníka ani měřiče neměl. Více ve studii o Božím hrobu v Liberci.

¹¹ K Josefu Andreasi Wondrakovi ve studii o Božím hrobu v Liberci.

¹² Ke stavbě kaple Božího hrobu více ve studii. Tiskem vydaný popis neuvádí stavitele, za nějž starší německá literatura považuje libereckého Johanna Josepha Kunze (1724–1800). V posledním soupisu stavitelů však Boží hrob mezi jeho pracemi uveden není, srov. Pavel VLČEK (ed.), *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, s. 353.

¹³ Hrabě Jan Kryštof z Clamu (1702–1778). Jako nejbližší příbuzný spravoval dědictví po hraběti Filipu Josefovi z Gallasu (1703–1757) pro své nezletilé syny Kristiána Filipa a Karla z Clamu. Více Milan SVOBODA, *Clam-Gallasové (1757–1945)*, s. 31–58, Severočeská doména, s. 59–80, in: Clam-Gallasův palác. Johann Bernhard Fischer von Erlach. Architektura – výzdoba – život rezidence, (ed. Martin Krummholz), Praha 2007.

¹⁴ Anton Ignác Kopsch (1694–1775) působil v Liberci od r. 1741. Byl mj. zakladatelem první veřejné knihovny v Liberci, dosud dochované v kostele Nalezení sv. Kříže.

¹⁵ Vicarius foraneus – označení pro venkovského děkana katolické církve.

¹⁶ V tisku podoba Wondrack i Wondrak.

¹⁷ Sáh – délková míra v rozmezí 172 až 202 cm. Loket – délková míra v rozmezí 52 až 94 cm. Srov. Gustav HOFMANN, *Metrologická příručka pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy*, Plzeň – Sušice 1984.

¹⁸ Srov. Evangelium sv. Jana 19, 38.

s. 10-11:

dveří jsou také po obou stranách závory a nad nimi do kamene vytesané pečeti Piláta i obou vysokých kněží, Annáše a Kaifáše¹⁹, naznačené třemi čtverci vytesanými v kameni.²⁰ Jimi byl zmíněný hrob chráněn, částečně podle běžných způsobů, částečně byl opatřen na bouřlivé dožadování se Židů. Zároveň je v hrobě možno vidět vyobrazení nádob na vonné masti, jimiž si tři zbožné ženy na tu dobu běžným způsobem posloužily v čas, kdy přišly znovu natřít mrtvé Ježíšovo tělo vonnou mastí.

Ačkoli celá budova ležící od východu na západ má zvenku okrouhlý tvar, je přesto zblízka vnitřně čtyřhranná: sestává z dvou různých světnic. První neboli přední slouží jako prostý předpokoj a má na obou stranách na sever a na jih malé okénko, kterým prostupuje světlo. Dvířky vlevo, vysokými 2 1/8 lokte, se vchází do samotného svatého hrobu. Vpravo od dveří leží čtyřhranný kámen k připomenutí toho, na němž seděl anděl, který oněm svatým ženám, jež přišly pomazat Spasitelovo mrtvé tělo, přišel zvěstovat nanebevstoupení Spasitele.

s. 12-13:

Nad vstupem do Kristova hrobu je 3/4 loktu dlouhá a 1/2 lokte široká vezděná kamenná tabule, kterou nechal Pilát připevnit na Ježíšův kříž, popsaná v hebrejském, řeckém a latinském jazyce, totiž:

יֵשׁוּעַ

τ Ν β τ.

I. N. R. I

To jest:

Ježíš Nazaretský

Král židovský

Svatý hrob sám o sobě je 3 1/4 lokte dlouhý, 3 lokty široký a 6 1/4 lokte vysoký. Uvnitř v první předsíni se nachází u vchodu nade dveřmi čistě opracovaná kamenná deska, na které můžeme číst následující nápis:

Ke cti Boží, rozšíření zbožnosti, okrase města, byl tento Ježíšův hrob, vybudovaný mnou, Andreasem Josefem Wondrakem, měšťanem, soukeníkem a obchodníkem, dokončen 30. července 1772.²¹

Dále se nachází vedle vchodu do Svatého hrobu po pravé ruce vyobrazení, které zřetelně představuje přeslavné zmrtvýchvstání našeho Pána Ježíše Krista. Nachází se tam ozdobná lampa, jež je zapalována

s. 14-15:

dvakrát týdně, totiž v pátek a v neděli na památku bolestné smrti Kristovy a jeho zmrtvýchvstání. Tento tak skvostně vystavěný pomník vysvětil pan Anton Ignatz

¹⁹ Ježíš byl přiveden k Annášovi, Kaifášovu zeti a veleknězi.

²⁰ Celý zde podaný výklad symboliky výzdoby na přední fasádě libereckého Božího hrobu považuje G. Dalman (1922) za lidové podání bez jakékoli opory, aniž by se však zabýval důvody právě takovéto interpretace. Více ve studii o Božím hrobu v Liberci.

²¹ Nápis na kamenné desce nad vchodem do kaple Božího hrobu na vnitřní stěně v originálu: „Zur Ehre Gottes | Ver Mehrung der Andacht Zürde | der Stadt ist dieses H. Grab | Christy | von mir Andreas Joseph | Wondrack bürger tuchmacher | Und Handels Man Erbauet | Worden. Ao 1772. den 30 July“.

Kopsch, arcibiskupský nejstarší vikář a děkan města Liberec a jubilující kněz za účasti velkého množství pobožného lidu při slavnostním procesí, vedeném z kostela svatého Kříže dne 8. září 1772, ve svátek Panny Marie milostiplné, matky Pána Ježíše, a při němž bylo neseno 30 stříbrných, za něž byl prodán tento ukřížovaný Spasitel Ježíš Kristus. Aby si však každý pravý katolický křesťan považoval tohoto Svatého hrobu nejen ze svého dočasného všetečného zájmu, a aby si vzal k srdci vlastní představu o něm, byly do této knížečky včleněny následující modlitby, určené všem zbožným křesťanským věřícím. V nich má být kajícím se a spolutrpicím srdcem pozorováno především bolestiplné utrpení, hořká a úzkostná smrt, a potom přeslavné zmrtvýchvstání našeho Spasitele a Vykupitele, Ježíše Krista.

s. 16-17:

Pobožnost

K vykonání ve Svatém hrobu.

Počátek.

Vstup, zbožná duše se soustředěnou zbožností, a nejpokornější oddaností ke Svatému hrobu svého Spasitele, na kterého nemůže nikdo pohlédnout bez svaté bázně a strachu v srdci, který proniká myslí!

Obětuj zde své srdce, žhnoucí láskou vroucí, svému Spasiteli k setrvání a tichu. Toto mu věnuj a vzdychaje opakuj: Pane Ježíši, žij ve mně, abych zemřel v Tobě a žil navždy.

Pozdravení v hrobu odpočívajícího Spasitele.

Ó nejdobrotivější Pane, a nejhovívavější mistře,

s. 18-19:

tak Tě vzývala, ó, Ježíši, kající se hříšnice, Máří Magdalena!²² Jak dobrý jsi vůči těm, kteří jsou upřímného srdce, a duchem pokorní; jak blažení jsou ti, kteří Tě v prostotě svého srdce hledají, a jak blaženě šťastni jsou ti, kteří v Tebe doufají; jest jistě pravdivé, a nepochybné, že miluješ všechny ty, kteří Tě milují, a neopouštíš nikdy ty, kteří v Tebe vkládají svou naději: Pak viz! Tvá milovnice Tě hledala a opravdu Tě našla, doufala v Tebe a Ty jsi ji neopustil, nýbrž skrze Tebe dosáhla více, než od Tebe očekávala.

Origenes homilia in divers[a].²³

s. 20-21

Ó, pro mne zemřelý a pohřbený Spasiteli, jak se může má duše nazývat Tvou milovnicí, jak se může srovnávat s kající se Magdalenou (které jsi odpustil více než jiným, protože Tě milovala více než jiní)? Ona říká: ano, hledala jsem Tě, a domnívala jsem se, že jsem milovala svého Vykupitele. Také jsem Tě podle přání našla; ale tu mizí radost mého srdce, můj smích se obrací v žal, vidím, že nejsem Tvoji milovnicí, nýbrž spíše vražedkyní; já jsem ta, která Ti překročením Tvých přikázání svými pěti smysly přidala pět hlubokých ran na hanebné šibenici kříže,

²² Marie Magdalena byla prostitutka, která se za své hříchy kála a Ježíš jí odpustil.

²³ Zde zřejmě myšleno „rozmanité“ homilie (kázání „na rozmanitosti“). Origenes byl řecký církevní učitel, filozof a teolog (185–245). Ve svých homiliích komentoval snad celou Bibli, ale dochovaly se jen části a zlomky jeho díla. Lukášovo evangelium)

s. 22-23:

takže Ty nyní pro mne, a ku spáse celého světa smrtí zemřelý ležíš; zde Tě nalézám, žasnu, hanbou se červenám, neboť shledávám, jak lehké je říci miluji, a jak je těžké, činem jednat proti lásce; seznávám, že kvůli svým mnohostranným hříchům jsem vinna, že Ty, nejkrásnější mezi lidmi, ležíš zde oloupen o veškerou lidskou podobu.²⁴ Ale, ó nejmilosrdnější Spasiteli, lituji svých zločinů, svých trpkých činů, a chci Ti budoucně s upřímným a kajícím srdcem s Máří Magdalenou být Tvou pravou milovnicí a hledat Tě s Tvými nejmilejšími učedníky, Petrem a Janem, chci sedět u Tvého hrobu s oněmi ženami

s. 24-25:

a oplakávat Tvoji nevinnou smrt, protože já věřím, že Tě miluji, i když to byla jen pouhá slova, a mě ve skutečnosti k zemi tlačilo břemeno mých hříchů. Nyní Ti ale děkuji, nejlaskavější Ježíši, mé světlo!, že jsem poznala, že jsi mě osvětlil. Já jsem Tebe a sebe našla, kde jsem se našla, kde jsem se poznala, tam jsem Tebe našla a seznala, kde jsem ale Tebe poznala, tam jsi mě osvětlil. Augustinus soliloqui, c. 38.²⁵ O co později jsem toho, koho jsem tak dlouho hledala, našla, o to horlivěji se nyní budu svého nalezeného Spasitele držet.²⁶ Beda v Caput 3. Canticorum²⁷.

s. 26-27:

V:²⁸ V míru je připraveno jeho místo.

R: A jeho obydlí v Sionu.

Modlitba církve:

My Tě prosíme, ó, Pane, shlédni na svou křesťanskou obec, za niž náš pán Ježíš Kristus neváhal vydat sám sebe do rukou hříšníků a muka kříže vytrpěl ten, který s nimi žije a panuje od věčnosti, do věčnosti. Amen.

Jiná modlitba.

Pane Ježíši, jenž po naplnění všeho toho, co Ti bylo proroky prorokováno, jsi v hrobě odpočíval, a svou nejzarmoucenější matkou Marií i jinými ženami jsi byl oplakáván, my Tě prosíme, umožni nám,

s. 28

abychom oplakávali Tvé nejsvětější utrpení pravými slzami; také ony trpké skutky, skrze něž jsi byl znovu ukřižován, ať se jich nedopouštíme; jenž žiješ a panuješ od věčnosti do věčnosti. Amen.

Poručím Tě do pěti svatých ran Kristových a uctívám každou zbožným Otčenášem²⁹ a Andělským pozdravením.³⁰

²⁴ Izaiáš 52,14.

²⁵ Patrně odkaz na 38. hlavu díla Soliloquia (Samomluvy). Augustinus Aurelius (354–430) byl křesťanským filozofem a teologem. Autor spisů Vyznání, De civitate Dei (O obci Boží) ad.

²⁶ Překlad ponecháváme podle logiky textu v ženském rodu, neboť se zřejmě celou dobu jedná o promluvu duše.

²⁷ Patrně odkaz na 3. hlavu díla Cantica Canticorum. Beda Venerabilis (673?–734) byl anglický učenec, historik a teolog. Autor knih De musica (O hudbě) atd. Později prohlášen za svatého.

²⁸ Versiculus, versus – verš; R: Responsum – odpověď.

²⁹ Evangelium sv. Matouše 6,9-6,13.

³⁰ Anděl Páně zvěstoval Marii poselství, že počne dítě z Ducha svatého (Evangelium sv. Matouše, 1,20). Na tuto zprávu odkazuje také Evangelium sv. Lukáše 1,42, když se s Marií setkala Alžběta: „Požehnaná jsi nade všechny ženy a požehnaný plod tvého těla.“

[Popis plánu:]

A Kristův hrob

B Kámen, kde seděli andělé

C Předpokoj

D Dva kameny, kde seděli strážci hrobu

E Kámen ležící před dveřmi hrobu

F Nádoby k pomazání

G Pečeti

H Závory

I Věžička

K Dveře předpokoje Kristova hrobu

L Nízké dveře Kristova hrobu

[měřítko pod plánkem:]

Rýnské zemské stopy

Starý tisk švabachem v německém jazyku a kurzívou v latině o rozměrech 10x16 cm, obsahuje 28 číslovaných stran. Před titulním listem vlepen tištěný plánek opatřený legendou (písmeny A-L) s půdorysem, bokorysy a přední fasádou Svatého (Božího) hrobu v Liberci (29,5x23cm). Na dolním pravém okraji plánu vyznačeno měřítko s dílky po 5 milimetrech, a odkazem na měřítko v „rýnské zemské stopě“. Plánek na ručním papíru nese filigrán iniciál FZ.

Krajská vědecká knihovna v Liberci, sign. T 3-78

(Další výtisk dochován v Oberlausitzische Bibliothek der Wissenschaften Görlitz, sign. Gph V 158).³¹

³¹ Plánek zveřejnili a starý tisk stručně komentují Ines ANDERS – Marius WINZELER, *Lausitzer Jerusalem*, Görlitz – Zittau 2005, s. 58–59.